

Samen richting de toekomst

Een onderzoek naar de waarde van verlengde arbeidsbegeleiding voor de arbeidsparticipatie van jeugdigen met een licht verstandelijke beperking

Roëlle de Bruin-Boonstra
(5511437)
Universiteit Utrecht

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Universiteit Utrecht

Masterthesis: Youth, Education & Society

Begeleider en eerste beoordelaar: dr. Marije Kesselring

Tweede beoordelaar: dr. Monique van Londen-Barentsen

Stagebegeleider: Loes Evers

Woordaantal: 7971

Datum: 21 juni 2018

Samenvatting

Inleiding Zowel vanuit de politiek als de wetenschap is de aandacht voor jongeren in een kwetsbare positie tussen de 16 en 27 jaar en hun ontwikkeling naar de arbeidsmarkt toegenomen. Een deel van deze jongeren heeft een licht verstandelijke beperking (lvb). **Theorie** Lvb-jeugdigen hebben meer moeite met het vinden en behouden van een baan: arbeidsparticipatie. Naar aanleiding van de motie Kwint/Özdil kan verlengde arbeidsbegeleiding in samenwerking met school en gemeente op basis van de theorie en praktijk kansen bieden voor arbeidsparticipatie. **Methode** Om te verkennen wat verlengde arbeidsbegeleiding kan bijdragen aan arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen zijn er semigestructureerde interviews gehouden met beleidsmedewerkers (n=6), praktijkprofessionals (n=6) en voorlopers: medewerkers van een school waar een vorm van verlengde arbeidsbegeleiding ingezet wordt (n=3). **Resultaten** De resultaten laten zien dat individuele problematiek op verschillende leefdomeinen van lvb-jeugdigen het begeleiden kan vermoeilijken. Maatwerk in arbeidsbegeleiding draagt bij aan arbeidsparticipatie. Er ontstaat steeds meer samenwerking tussen de school en de gemeente. Verlengde arbeidsbegeleiding wordt positief ontvangen, maar effectiviteit omvat enkele voorwaarden. **Discussie** Verlengde arbeidsbegeleiding biedt kans voor de arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen, deels vanwege doorlopend contact. Door samenwerking, prikkels geven op de arbeidsmarkt en holistisch vooronderzoek kan worden ingespeeld op voorwaarden om verlengde arbeidsbegeleiding in te richten.

Kernwoorden: arbeidsparticipatie, jongeren, licht verstandelijke beperking, arbeidsbegeleiding

Abstract

Introduction There has been an increasing attention in the field of politics as well as science to vulnerable youths and their preparation to the labor market. Mild intellectually disabled (MID) youths are a subgroup of these vulnerable youths. **Theory** MID youths have more trouble finding and keeping their job, otherwise known as ‘labor market participation’. As a result of the motion Kwint/Özdil, prolonging labor market mentoring from school, in collaboration with municipalities, might contribute to labor market participation. **Methods** For the current study, 13 semi-structured interviews were held with policy makers (n=6), professionals (n=6) and experts: employees of a school which already practices prolonged labor market mentoring (n=3). **Results** Results show that individual multi-level problems of the MID youths can make the mentoring more difficult. Custom made supports can enhance labor market participation. There is a notion of increased collaboration between the school and the municipality. Prolonged labor market mentoring is seen as a positive development, but it’s effectivity is bound by some factors. **Discussion** This research demonstrates that MID-youths can benefit from a prolonging of labor market support, among others because of the continuous support. With the factors of collaboration, positive stimulation on the labor market and holistic preliminary inquiry, effective prolonged labor market mentoring can be provided.

Keywords: labor market participation, juveniles, mild intellectual disabilities, prolonged labor market mentoring

Een onderzoek naar de waarde van verlengde arbeidsbegeleiding voor de arbeidsparticipatie van jeugdigen met een licht verstandelijke beperking

De overgang van jeugd naar volwassenheid gaat voor jongeren gepaard met veel veranderingen: het krijgen van eigen inkomsten, zelfstandig wonen en beslissingen maken over de toekomst (Osgood, Foster & Courtney, 2010). De periode na het voortgezet onderwijs en de overgang naar volwassenheid is een tijd van semi-autonomie, waarin jongeren deels afhankelijk blijven van hun ouders en steun ervaren van de sociale omgeving.

Niet bij alle jongeren verloopt de overgang van onderwijs naar volwassenheid soepel (Collins, 2001). Ongeveer 7,5 procent van alle jongeren tussen 16 en 27 jaar in Nederland bevindt zich in een kwetsbare positie (Nederlands Jeugdinstituut: NJI, 2017). Kwetsbare jongeren hebben meer ondersteuning nodig in de overgang naar volwassenheid door de toenemende eisen van het onderwijs, de samenleving en de arbeidsmarkt. De problemen van kwetsbare jongeren stapelen vaak op en zijn verspreid over één of meerdere leefdomeinen, zoals onderwijs, arbeidsmarkt en jeugdzorg (Collins, 2001). De problematiek is complex door een bijzondere thuissituatie, gedragsmoeilijkheden of leerproblematiek (Keppels, 2016). Concreet gaat het dus om leren, werken, relaties aangaan en zelfredzaamheid. De groep heeft hierdoor een verhoogd risico op voortijdig schoolverlaten, het niet behalen van een startkwalificatie of een duurzame plek op de arbeidsmarkt.

Eén van de subgroepen van kwetsbare jongeren zijn licht verstandelijk beperkte jeugdigen (lvb: VNG, 2016). Deze jongeren ervaren problemen thuis, volgen een afwijkend studiep pad of zijn afhankelijk van zorg (Osgood et al., 2010). Soms is het voor deze jongeren ook niet haalbaar om een diploma in het vervolgonderwijs te behalen. Hierdoor, en door problemen op verschillende leefdomeinen, hebben deze jongeren minder goed kans op arbeidsparticipatie (Bussemaker 2014). Holwerda, Brouwer, de Boer, van der Klink en Groothoff (2012) verdelen arbeidsparticipatie onder in: ‘duurzaam werk vinden’ en ‘werkbehoud’. Duurzaam werk vinden richt zich op de overgang naar werk, waartegen werkbehoud richt op het behouden van werk voor minstens zes maanden. Onderzoek laat zien dat arbeidsparticipatie voor mensen met een beperking nog niet vanzelfsprekend is in Nederland (CVRM, 2017).

Zowel vanuit de politiek als de wetenschap is sinds enkele jaren de aandacht voor jongeren in een kwetsbare positie toegenomen (Buntinx & Schalock, 2010; Keppels, 2016;

Murray, 2003; Osgood et al., 2010). Het huidige Nederlandse overheidsbeleid legt nadruk op actieve participatie in de maatschappij (Jepma & De Visser, 2010). De Participatiewet uit 2015, die gemeenten verantwoordelijk maakt voor arbeidsbegeleiding, wet Passend Onderwijs uit 2014 en de Jeugdwet uit 2015 hebben als doel om jeugdbeleid en sociale voorzieningen efficiënter en effectiever te maken, om een jongere in zijn eigen kracht te laten staan (Yperen, Wijnen & Hageraats, 2016). Op 12 december 2014 werd in een Kamerbrief opgeroepen te investeren in een integrale aanpak rondom kwetsbare jongeren, waarbij beleidsmedewerkers en professionals op meerdere domeinen om de jongere heen overstijgend samenwerken (Bussemaker, 2014). In lijn met deze integrale aanpak is in 2018 de motie Kwint/Özdil aangenomen (Kwint & Özdil, 2018). Deze motie verzoekt de Nederlandse regering om opleidingsinstellingen binnen het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en gemeenten te laten proefdraaien met het twee jaar begeleiden van studenten bij hun start op de arbeidsmarkt na het behalen van een entree- of mbo niveau 2-opleiding. De reden voor de motie is de constatering dat studenten van deze opleidingen “juist na het behalen van hun diploma een grote stap naar de arbeidsmarkt moeten maken, vaker werkloos zijn of (langdurig) in flexibel verband werken” (Kwint & Özdil, 2018, p. 1).

Het doel van het huidige onderzoek is om inzicht te krijgen in hoe een verlengde vorm van arbeidsbegeleiding door school en gemeente bij kan dragen aan de arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen na afronding van hun opleiding. Dit onderzoek richt zich op de vraag: Wat is de waarde van verlengde arbeidsbegeleiding voor de arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen?

Theoretisch Kader

Deze paragraaf schetst de achtergrond van lvb-jeugdigen en het belang van arbeidsparticipatie voor deze jongeren. Daarnaast worden belemmeringen en kansen voor lvb-jeugdigen bij arbeidsparticipatie op verschillende niveaus rondom jongeren besproken.

Jongeren met een licht verstandelijke beperking

Lvb wordt gediagnosticeerd op basis van het intelligentie quotiënt (IQ), adaptief functioneren en behoefte aan ondersteuning (American Psychiatric Association, 2013). Jongeren worden gediagnosticeerd als lvb als ze een IQ hebben van 50-70 of 70-75 met problemen in het sociale aanpassingsvermogen (Jansen, Leeman & Verstegen, 2009). Naast het IQ wordt het oordeel van de professional aangaande de behoefte aan ondersteuning in de context en belevingswereld van de jongere steeds belangrijker (Wehmeyer et al., 2008). Dit wordt gezien

als een sociaal-ecologisch perspectief op het functioneren en handelen van lvb-jeugdigen in de samenleving: het oordeel van de professional aangaande de behoefte aan ondersteuning in de context en belevingswereld van de jongere wordt als uitgangspunt genomen in plaats van IQ (De Bildt, Sytema, Kraijer, Sparrow & Minderaa, 2005; Rioux, 1997; Wehmeyer et al., 2008).

Lvb-problematiek hangt af van verschillende factoren. Door een beperkt sociaal aanpassingsvermogen kunnen problemen ontstaan in communicatie, zelfstandigheid, sociale vaardigheden, gezondheid en veiligheid (VNG, 2016). Lvb-jeugdigen ervaren tevens problemen met abstract denken en plannen. Daarnaast kan er additionele problematiek ontstaan, zoals leerproblemen, psychische stoornissen en problemen in de gezins- of thuissituatie (Maulik, Mascarenhas, Mathers, Dua & Saxena, 2011). Lvb-jeugdigen groeien ook vaak op in multiprobleemgezinnen met een lage sociaaleconomische status (SES).

Lvb-jeugdigen komen vaak vanuit het secundaire onderwijs, zoals het praktijkonderwijs (pro) of het voortgezet speciaal onderwijs (vso), terecht in een entree of mbo-2 opleiding (Bleeker, Blommesteijn, Van der Wel & Witvliet, 2015). In 2011 volgden 26.000 leerlingen praktijkonderwijs (Van den Berg, Heuts, Horssen & Kruis, 2013). Elk jaar stroomt 27% van de pro-leerlingen uit naar het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) om daar een entree-opleiding of daarna ook mbo niveau-2 te volgen (Keppels, 2016). Deze opleidingen worden gevolgd in beroeps begeleidende leerweg (BBL) of een beroeps opleidende leerweg (BOL). Het verschil is dat een BBL-student via een arbeidsovereenkomst werkt bij een werkgever en één dag les volgt. Daarentegen heeft een BOL-student juist meerdere dagen per week les op school in combinatie met één of meer stages tijdens de opleiding. Deze verschillende vormen van onderwijs bereiden jongeren voor op de arbeidsmarkt.

Belang van arbeidsparticipatie

Voor elke jongere is de overgang van onderwijs naar arbeid uitdagend, vanwege vele beslissingen over de toekomst en de eigen verantwoordelijkheid. Voor lvb-jeugdigen is deze overgang extra uitdagend vanwege stapeling van problematiek. Desalniettemin is arbeidsparticipatie vanwege drie redenen waardevol.

Autonomie. Arbeidsparticipatie kan in lijn gezien worden met de ontwikkelingstaak van autonomie in het leven van een jongere: een transitie die nodig is om van beschermd leven als kind naar een autonome status te ontwikkelen (Foley, Dyke, Girdler, Bourke & Leonard, 2012). Autonomieontwikkeling is afhankelijk van de ontwikkeling van identiteit en kan daardoor erg

stressvol zijn. Levenskeuzes vormen identiteit, zoals keuze in woonplaats en beroep (Cameron & Murphy, 2002). Voor lvb-jongeren duurt deze transitie naar autonomie langer dan voor jongeren zonder lvb. Lvb-jeugdigen hebben meer behoefte aan ondersteuning (Forte, Jahoda & Dagnan, 2011). Bovendien hebben lvb-jeugdigen vaker te maken met faalervaringen, met als gevolg een laag zelfbeeld of *learned helplessness*. Hierdoor zal de behoefte sneller zijn om op te geven of niet in arbeid te participeren.

Functioneren in het dagelijks leven. Participatie is ook een belangrijke factor in het dagelijks functioneren van een persoon. In het multidimensionale model wordt het menselijk functioneren van personen met lvb door het effect van vijf dimensies bepaald (Buntinx & Schalock, 2010). Deze dimensies zijn *intellectual abilities*, *adaptive behavior*, *health*, *participation*, en *context*. Volgens Buntinx en Schalock (2010) speelt participatie in de samenleving en op de arbeidsmarkt een even grote rol als gezondheid en context in het geluk en maatschappelijk functioneren van de persoon met lvb. Het begrijpen en begeleiden van lvb-jongeren vraagt daarom om een multidimensionale aanpak, waarbij participatie een belangrijke dimensie is.

Criminaliteitspreventie. Een derde belang van arbeidsparticipatie voor lvb-jeugdigen is om criminaliteit te voorkomen (Verbruggen, Apel, Van der Geest & Blokland, 2015). Lvb-jeugdigen worden oververtegenwoordigd in delinquentie (d'Escury, 2007). Verklaringen hiervoor zijn opstapelende risicofactoren die ontstaan vanuit multi-problematiek rondom lvb-jeugdigen. Uit onderzoek blijkt dat bindingen met belangrijke personen een beschermende factor kan zijn in het voorkomen van delinquent en grensoverschrijdend gedrag (Hirschi, 1969). Een sociale omgeving met (in)formele steunpilaren rondom lvb-jeugdigen in school en werk kan als beschermende factor werken door de stabiliteit en betrokkenheid (Wiatrowski, Griswold & Roberts, 1981). Zo bleek dat het langdurig hebben van werk gecorreleerd is aan een lager aantal wettelijke overtredingen (Verbruggen et al., 2015).

Belemmeringen in de overgang van school naar werk

Ondanks het belang van arbeidsparticipatie voor lvb-jeugdigen, blijft de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt door verschillende belemmeringen groot. Hierdoor zijn lvb-jeugdigen kwetsbaarder in hun arbeidsparticipatie. Belemmeringen in de transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt worden onderscheiden naar individuele, contextuele en institutionele factoren (Jepma & De Visser, 2010).

Individueel. Individuele factoren hebben te maken met de directe gevolgen van de beperking van de lvb-jeugdige. Jongeren kunnen minder lang op een dag werken vanwege lichamelijke of cognitieve problematiek (Van der Loos, Van den Berg & Wever, 2014). Daarnaast ligt het werktempo lager. Lvb-jeugdigen worden daarnaast vaak op een te hoog niveau geschat door de omgeving vanwege de afwezigheid van uiterlijke kenmerken, wat kan leiden tot frustratie en faalervaringen bij lvb-jongeren (Diepenhorst & Hollander, 2011). De verwachtingen van de werkgever met betrekking tot de competenties van de lvb-werknemer kunnen daardoor niet overeenkomen. Dit kan resulteren in het moeilijk kunnen behouden van een baan.

Contextueel. Ook contextuele factoren kunnen arbeidsparticipatie belemmeren. Zo kunnen jongeren met een beperking vaak niet tegemoetkomen aan de veranderende eisen van flexibilisering, losse arbeidscontracten of technologische veranderingen (Law, Reilly & Snow, 2013). Het aantal banen waarbij hoge verbale of communicatieve verwachtingen zijn, is toegenomen. Tegelijkertijd doet technologisering op de arbeidsmarkt de vraag naar fysieke vaardigheden bij werknemers afnemen, waardoor de nadruk nog meer komt te liggen op communicatieve banen (Ruben, 2000; Besseling, Andriessen & Wevers, 2010). Door een beperkt werkgeheugen ontstaat bij lvb-jeugdigen juist een beperking in taalgebruik en -begrip, wat gevolgen heeft voor snelheid en verbale prestaties op de werkvloer. Hierdoor kunnen lvb-jeugdigen niet voldoen aan de vereiste communicatieve vaardigheden.

Ook werksfeer, -druk en houding van collega's spelen een bepalende rol in behoud van een baan bij lvb-jeugdigen (Bakker, Pickles, de Wit, Borghouts-van de Pas & Peter, 2014). Wanneer een jongere warm wordt ontvangen en door collega's als waardevol wordt beschouwd, kan dit positief zijn voor het behouden van de baan. Werkdruk draagt ook hieraan bij. De economie bepaalt grotendeels hoeveel tijd en geld een werkgever heeft om te investeren in de begeleiding van lvb-jongeren. Wanneer er sprake is van een slechte economie, is er geen tijd voor sociale betrokkenheid en begeleiding vanuit bedrijven. Gevolg hiervan is dat werkgevers terughoudend zijn in het aannemen of adequaat begeleiden van lvb-jongeren, wat belemmerend werkt voor de arbeidsparticipatie (Besseling et al., 2010).

Ook familiefactoren kunnen belemmerend werken. Kwetsbare jongeren komen vaker uit een omgeving met een lage SES. Ouders weten minder goed inhoudelijk of financiële ondersteuning te bieden tijdens en na de opleiding (Osgood et al., 2010). De relaties onderling

kunnen ook slecht zijn of niet bestaan, waardoor psychologische steun ontbreekt. Tot slot kan de houding van de omgeving belemmerend werken, zoals een positieve attitude ten opzichte van een uitkering of een te beschermende houding (Bakker et al., 2014).

Institutioneel. Naast individuele en contextuele factoren spelen ook institutionele factoren een rol. Onderwijs dat niet sterk gericht is op het toeleiden van jongeren naar de arbeidsmarkt is een belemmering voor een stabiele transitie van school naar werk (Jepma & De Visser, 2010). Soms worden leerlingen tijdens deze transitie door school gevolgd (Bakker et al., 2014). Dit gebeurt echter maar kort en de school is daarna niet formeel verantwoordelijk om de jongere te begeleiden. Uit onderzoek blijkt tevens dat professionele begeleiding in de overgang van school naar werk korter en minder intensief is dan de ondersteuning tijdens de schoolperiode (Gerritsen, van Hal, Meesters, van Bodegom & Verharen, 2018). Lvb-jeugdigen hebben echter juist behoefte aan langdurige, blijvende ondersteuning (Jepma & De Visser, 2010). De stap naar de gemeente voor arbeidsbegeleiding na de schoolperiode blijkt te groot en ingewikkeld voor deze doelgroep (CVRM, 2017). Jongeren weten vaak niet waar ze terecht moeten. Voor lvb-jeugdigen is juist de bureaucratische structuur om ondersteuning te vragen een valkuil (Foley et al., 2012). Jongeren geven verder aan dat professionals geen volledig beeld van hen en hun verhaal hebben, maar enkel een klein stukje informatie (Gerritsen et al., 2018). Dit komt mede door versnippering van ondersteuningsvormen vanuit verschillende organisaties die hen moeten begeleiden naar de arbeidsmarkt.

Kansen in overgang van school naar werk

Naast belemmerende factoren bij het maken van een soepele transitie van onderwijs naar arbeidsmarkt, zijn er ook kansen te identificeren (Forte et al., 2011).

Individueel. Op individueel niveau speelt de mate van veerkrachtigheid van een jongere een grote rol in de overgang naar werk. Gemotiveerde, initiatiefrijke lvb-jeugdigen die meer doorzettingsvermogen tonen, hebben meer kans op de arbeidsmarkt (Forte et al., 2011). Dit kan worden verklaard door veerkrachtigheid: patronen en factoren van jongeren die tot gezonde ontwikkeling leiden, zelfs bij risicofactoren (Boden, Sanders, Munford & Liebenberg, 2016). Door motivatie, initiatief en doorzettingsvermogen zullen deze jongeren blijven proberen te participeren, ook als er veel problemen spelen. In het verlengde hiervan hebben positief ingestelde lvb-jongeren relatief meer kans op arbeidsparticipatie (Van der Loos et al., 2014). Dit kan worden verklaard doordat werkgevers positieve lvb-jongeren meer kansen gunnen.

Contextueel. Ook de context rondom een jeugdige kan invloed hebben op de transitie van onderwijs naar werk (Jepma & De Visser, 2010). Ecologische theorieën van veerkrachtigheid stellen dat het omgaan met tegenslag niet enkel afhangt van individuele factoren van het kind, maar ook de bronnen van steun en hulp om hen heen (Ungar, 2004). Deze ecologische theorieën zijn in lijn met een multidimensionale aanpak voor functioneren (Buntinx en Schalock, 2010). Het geluk en functioneren van de lvb-jeugdige hangt daarbij niet alleen af van het eigen gedrag en gezondheid, maar ook van onder andere de context rondom de jongere. Zo kan bijvoorbeeld een relatie tussen een jongere en een niet-ouderlijke volwassene steun bieden in een tijd van verandering (Rhodes, Spencer, Keller, Liang & Noam, 2006). De niet-ouderlijke volwassene fungeert als rolmodel voor de jongere, waarbij zij kunnen leren door waarnemen en imiteren van gedrag. De school en het sociale netwerk rondom jongeren kunnen zo een steunende rol spelen in arbeidsparticipatie (Jepma & De Visser, 2010).

Institutioneel. Op institutioneel niveau kan het samenwerken in arbeidsbegeleiding voor deze jongeren kansen bieden. Zo vragen de knelpunten die in de arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen blijven bestaan scholen en gemeenten om ‘transitiedenken’: het zien van de overgang van school naar werk als een fase in de loopbaan van de jongeren, in plaats van het einde van de verantwoordelijkheid (Eimers et al., 2017). In 2017 is *best-practice* onderzoek gehouden naar zogenaamde ‘transitieroutes’: manieren van integraal samenwerken, vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid en visie rondom het oplossen van problematiek voor kwetsbare jongeren. De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap gaf aan dat een transitieroute een “goede oplossing is voor mbo-studenten met een beperking die moeite hebben met het afronden van een opleiding en het vinden van werk” (Van Engelshoven, 2017, p. 2).

Huidig onderzoek

Kortom, de achtergrond en problematiek van lvb-jongeren kan invloed hebben op de mate van arbeidsparticipatie. Uit de bovenstaande paragraaf kan worden opgemaakt dat arbeidsparticipatie van belang is voor het persoonlijk ontwikkelen. Door meerdere belemmeringen en kansen op verschillende niveaus is er verschil in arbeidsparticipatie tussen de jongeren. Er worden al manieren gezocht om samen te werken tussen betrokken partijen, maar belemmeringen in de continuïteit van arbeidsbegeleiding blijven bestaan. Naar aanleiding van de motie Kwint/Özdil zou verlengde arbeidsbegeleiding voor lvb-jeugdigen waarin scholen en gemeenten gezamenlijk optrekken als oplossing kunnen dienen voor vinden en behouden van

werk voor lvb-jeugdigen. Daarom richt het huidige onderzoek zich op de waarde van een structurele verlenging van de arbeidsbegeleiding tussen school en werk, gezien vanuit direct en indirect betrokken professionals. Doel van dit onderzoek is om vanuit dit perspectief inzicht te vergaren op het belang van arbeidsparticipatie, welke belemmeringen en kansen spelen rondom de begeleiding van kwetsbare lvb-jeugdigen om tot arbeidsparticipatie te komen en de perspectieven op de samenwerking en rol van de school en gemeente. De deelvragen luiden als volgt:

1. Wat is het belang van arbeidsparticipatie voor lvb-jeugdigen?
2. Welke kansen en belemmeringen zijn er in de huidige begeleiding tot arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen?
3. Hoe kunnen scholen en gemeenten samenwerken in arbeidsbegeleiding van lvb-jeugdigen?
4. Welke eerste inzichten worden gezien in proeven die worden gestart rondom verlengde arbeidsbegeleiding?

Methode

Type onderzoek en procedure

Om inzicht te krijgen in de waarde van verlengde arbeidsbegeleiding voor arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen is een kwalitatief explorerend onderzoek uitgevoerd met behulp van semigestructureerde interviews met ‘praktijkprofessionals’ en ‘beleidsmedewerkers’ die betrokken zijn bij het begeleiden van lvb-jeugdigen naar de arbeidsmarkt. Om zicht te krijgen op werkzame delen van de arbeidsbegeleiding in Assen, zijn ook 2 interviews afgenomen met ‘voorlopers’: drie professionals, werkzaam in Assen, welke werken volgens *best-practice* voor verlengde arbeidsbegeleiding (Van Engelshoven, 2018). Voor het huidige onderzoek biedt data-triangulatie door samenvoeging van deze drie perspectieven meerwaarde omdat het een eerste indruk van de waarde van verlengde arbeidsbegeleiding biedt, gezien vanuit professionals (Carter, Bryant-Lukosius, DiCenso, Blythe & Neville, 2014).

De participanten zijn telefonisch of per mail benaderd, waarbij een korte uitleg is gegeven van het doel en de procedure van het onderzoek. Daarna is een afspraak gemaakt voor de locatie en datum van de interviewafname. Elk interview is op de werklocatie van de participant gehouden. De interviews duurde 45 tot 70 minuten. Bijna alle interviews werden door

de onderzoeker afgenomen bij individuele participanten, dit geniet de voorkeur wanneer het om gevoelige of sociaal-wenselijke onderwerpen gaat (Baarda, De Goede & Teunissen, 2005). Op verzoek van de participanten zijn zowel bij de Gemeente Amsterdam als het ROC in Assen geen 1-op-1 maar duo-interviews afgenomen. Tot slot werd de anonimiteit van de participanten benadrukt, om zo de kans op sociaal-wenselijke antwoorden te verkleinen.

Participanten

Bij de selectie van de participanten is getracht om diversiteit van functie en verspreiding van werklocatie na te streven. Zo bevat de groep ‘praktijkprofessionals’ leerwerkcoaches, (begeleiders vanuit het ROC om kwetsbare jongeren te begeleiden tijdens stage en opleiding) en jobcoaches (begeleiders vanuit de gemeente in het zoeken en behouden van werk). Daarnaast bevat de groep ‘beleidsmedewerkers’ beleidsmedewerkers van de gemeente, het ROC en koepelorganisaties. Door deze diversiteit is de inhoud van de studie representatief voor overeenkomstige situaties (Baarda et al., 2005).

In totaal is voor dit onderzoek gesproken met 15 participanten middels 13 semigestructureerde interviews. Er is gebruik gemaakt van een doelgerichte steekproef. In totaal bestaat de onderzoeksgroep uit beleidsmedewerkers (n=6), praktijkprofessionals (n=6) en voorlopers (n=3). De sample is vergroot tot er data-saturatie plaatsvond. Er is gebruik gemaakt van het bestaande netwerk van de opdrachtgever (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) om doelgericht contact te leggen met participanten. In Tabel 1 is de verdeling van de onderzoeksgroep te vinden.

Tabel 1

Een overzicht van de onderzoeksgroep (N=15)

Functie	Werkzaam in	Achtergrond
Beleidsmedewerker 1	Amsterdam	Zorgteam ROC
Beleidsmedewerker 2	Landelijk	Koepelorganisatie mbo
Beleidsmedewerker 3	Landelijk	Koepelorganisatie beroepspraktijk
Beleidsmedewerker 4	Amsterdam	Opleidingscoördinator ROC
Beleidsmedewerker 5	Amsterdam	Team Onderwijs bij Gemeente Amsterdam

Beleidsmedewerker 6	Amsterdam	Team Jeugd bij Gemeente Amsterdam
Praktijkprofessional 1	Amsterdam	Jobcoach gemeente
Praktijkprofessional 2	Amsterdam	Jobcoach gemeente
Praktijkprofessional 3	Amsterdam	Leerwerkcoach ROC
Praktijkprofessional 4	Amsterdam	Leerwerkcoach ROC
Praktijkprofessional 5	Amsterdam	Leerwerkcoach ROC
Praktijkprofessional 6	Amsterdam	Leerwerkcoach ROC
Voorloper 1	Assen	Orthopedagoog ROC
Voorloper 2	Assen	Jobcoach gemeente
Voorloper 3	Assen	Orthopedagoog ROC

Instrument

De data is verzameld met semigestructureerde interviews, waarbij onderwerpen vast stonden maar vraagstellingen niet. De interviews bestonden uit verschillende deelonderwerpen en zijn gebaseerd op de vier deelvragen. De interviewonderwerpen zijn voor afname besproken met een externe onderzoeker om de betrouwbaarheid te verhogen. De lijst met deelonderwerpen fungeerde tijdens de interviews als basis om op terug te vallen en zorgde ervoor dat bij elke participant dezelfde thema's worden uitgevraagd. Vragen zijn op niet-sturende wijze gesteld.

Het eerste onderwerp was de achtergrond van de participant, welke is uitgevraagd via deze vragen: *“Wat is uw achtergrond?”* en *“Kunt u uw werkzaamheden omschrijven?”*. Als tweede onderwerp is het belang van arbeidsparticipatie uitgevraagd, zoals de vraag *“Wat zijn voor u redenen om jongeren te helpen tot arbeidsparticipatie”*. Als derde is de huidige begeleiding besproken: *“Hoe is de begeleiding naar arbeidsparticipatie tijdens of na de opleiding nu ingericht?”* en *“Wat is uw eigen ervaring met het begeleiden van lvb-jeugdigen binnen het huidige model?”*. Als vierde zijn belemmeringen en kansen besproken: *“Welke belemmeringen zijn er tot werk vinden of om jongeren te begeleiden?”* en *“Ziet u voordelen van het huidige model?”*. Als vijfde is naar ervaren steun voor lvb-jeugdigen gevraagd: *“Waar*

hebben lvb-jongeren behoefte aan in arbeidsbegeleiding tijdens en na de opleiding?”. Als zesde deelonderwerp is samenwerking met andere partijen bevraagd door vragen zoals: *“Welke samenwerking tussen verschillende betrokken partijen kan kansen bieden voor de arbeidsparticipatie van lvb-jongeren?”*. Als zevende is de rol en visie van de school uitgevraagd, door middel van vragen zoals: *“Welke visie heeft u op de verantwoordelijkheid van de school als opvoedkundig domein?”*. Als achtste deelonderwerp is de rol van de gemeente en de werkgever uitgevraagd: *“Vanuit welke visie zouden gemeenten en werkgevers lvb-jongeren moeten begeleiden in arbeidsparticipatie?”*. Als negende onderwerp is de verantwoordelijkheid voor verlengde arbeidsbegeleiding besproken, zoals met de vraag: *“Bij wie ligt volgens u de verantwoordelijkheid van arbeidsbegeleiding tijdens en na de opleiding?”*. Als laatste is er gevraagd naar inzichten over verlengde arbeidsbegeleiding, door vragen als *“Wat is uw eerste reactie op de motie?”* en *“Welke kansen en belemmeringen zou u ervaren bij verlengde arbeidsbegeleiding?”*.

Tijdens de interviews is ter verduidelijking gevraagd naar concrete voorbeelden: dit verkleint de kans op sociaal-wenselijke antwoorden. Er is tussentijds geparafraseerd en samengevat, om zeker te zijn dat de onderzoeker de participant begreep en de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten.

Data-analyse

De interviews zijn – met toestemming van participanten – opgenomen met een voicerecorder en getranscribeerd. Het coderen heeft plaatsgevonden in meerdere fases met behulp van het digitale programma Nvivo 11. Er is gebruik gemaakt van de onderzoeksslang van Boeije (2016). Allereerst is open gecodeerd, daarna is axiaal gecodeerd en als laatste is alle data gezamenlijk selectief gecodeerd. Na 13 interviews was er sprake van data-saturatie.

Resultaten

Deze paragraaf doet verslag van de resultaten uit de interviews. De resultaten zijn geordend per deelvraag: belang van arbeidsparticipatie, kansen en belemmeringen bij de huidige manier van arbeidsbegeleiding, samenwerking en de rol van de school, gemeente en werkgever en tot slot eerste inzichten die worden gezien in verlengde arbeidsbegeleiding.

Belang van arbeidsparticipatie

De participanten benoemden meerdere redenen voor het belang van arbeidsparticipatie voor lvb-jeugdigen. Zo kan arbeidsparticipatie bijdragen aan het vinden van een passende plek in de samenleving en het ontwikkelen van autonomie. Lvb-jeugdigen willen normaal zijn en ook werken. Het verkrijgen van een baan vormt een succesverhaal, wat bij kan dragen aan een positieve ontwikkeling van deze jongeren. Niettemin werd door sommige participanten benadrukt dat dit niet afhankelijk zou moeten zijn van een mbo-diploma, omdat ze ook kunnen participeren in de samenleving zonder een diploma te behalen. Zoals beleidsmedewerker 1 benoemde:

Een passend traject, passende plek. (...) ik wil gewoon dat iedereen een plekje vindt waar diegene zich ook prettig kan voelen. Als we alles ophangen aan een mbo-diploma, dan mis je een aantal jongeren die dat niet zullen halen.

Alle participanten gaven aan arbeidsparticipatie te waarderen om verschillende redenen. Beleidsmedewerkers en voorlopers accentueerden het belang van een plek in de maatschappij, terwijl praktijkprofessionals juist meer nadruk op criminaliteitspreventie legden. Arbeidsparticipatie verbindt lvb-jongeren aan de maatschappij: ze worden gezien, krijgen salaris en contact met collega's. Praktijkprofessionals benoemden dat lvb-jongeren liever eerlijk hun geld verdienen dan via criminaliteit.

Kansen in de huidige begeleiding naar de arbeidsmarkt

Een eerste kans die participanten benoemden is het leveren van maatwerk voor lvb-jeugdigen: het kijken naar het meest passende traject voor de jongere. Daarbij is het creëren van vertrouwen en het geven van oprechte aandacht belangrijk voor de jongere om zich gesteund te voelen. Om daadwerkelijk begeleiding op maat aan te kunnen bieden, zou volgens praktijkprofessionals en voorlopers de behoefte van de student centraal moeten staan. Verder benoemden alle participanten dat er speciale trajecten binnen de school zijn om lvb-jeugdigen te ondersteunen om een diploma te halen, waardoor de kans op arbeidsparticipatie vergroot wordt. Voorbeelden hiervan zijn kleinere klassen en samenwerkingen tussen het pro en mbo.

Een tweede kans die participanten benoemden, was het doorlopend contact van begeleiding wanneer jongeren doorstromen vanuit onderwijs naar een nieuw niveau of naar een jobcoach. Sommige leerwerkcoaches gaven aan dat ze jongeren volgen tot de overname van

begeleiding door de jobcoach en dat jongeren hierdoor steun ervaren. Volgens de participanten zouden dergelijke samenwerkingen uitgebreid kunnen worden, bijvoorbeeld door samenwerking met omliggende gemeenten te verbeteren.

Een derde kans is een aantrekkende economie. Beleidsmedewerkers en praktijkprofessionals gaven aan dat momenteel in Amsterdam de jeugdwerkloosheid laag is. De aantrekkende economie biedt kansen in het vinden van passende beroepspraktijkvormingplekken voor lvb-jeugdigen, wat weer positief is voor de voorbereiding op de arbeidsmarkt. Bedrijven staan namelijk steeds meer open voor “*jongeren met een gebruiksaanwijzing*”. Dit komt omdat er meer geld is en dus meer tijd en ruimte voor begeleiding binnen bedrijven laat ontstaan. Bovendien levert een sterke economie sociale werkinitiatieven op die meer ondersteuning bieden dan normale werkplekken. Jobcoaches kunnen van deze plekken gebruik maken in het vinden van een eerste baan voor lvb-jeugdigen. Opvallend was dat voorlopers de aantrekkende economie niet benoemden als kans.

Voorlopers gaven daarentegen als enige aan een kans te zien in het doen van vooronderzoek wanneer jongeren zich aanmelden op school. Tijdens vooronderzoek wordt gekeken naar haalbaarheid van de start van de opleiding en belastbaarheid van de jongere. Zo zei voorloper 3: “*Wat we steeds doen is: aanmelding krijgen, vooronderzoek, advies, afspraak maken. Sommige jongeren zien wij al vier keer voordat ze überhaupt op school zijn.*” In het verlengde van vooronderzoek benoemden de voorlopers het belang van holistisch kijken naar de jongere. Zo wordt bij hen door middel van een screeningsinstrument geïdentificeerd op welke leefdomeinen problemen spelen bij de jongeren. Dit screeningsinstrument wordt door de school gebruikt bij de intake, maar ook in de begeleiding door gemeentelijke praktijkprofessionals. De voorlopers spraken positief over het gebruik van eenzelfde instrument, omdat het een gemeenschappelijke taal in vooronderzoek biedt. Bovendien werd benoemd dat het doen van vooronderzoek met het screeningsinstrument tot minder uitval gedurende het schooljaar leidt doordat het houvast biedt voor professionals om begeleiding op maat te bieden.

Belemmeringen in de huidige begeleiding naar de arbeidsmarkt

Een eerste belemmering die werd ervaren staat in relatie tot individuele factoren van lvb-jeugdigen. Zo blijft het lastig om zelfstandigheid of werknemersvaardigheden te stimuleren bij deze jongeren. Ook werd genoemd dat lvb-jeugdigen vaak een laag zelfbeeld en daardoor weinig zelfvertrouwen hebben. Daarentegen overschatten jongeren zichzelf regelmatig of worden

overschat door begeleiders. Daarnaast werd het moeite hebben met vooruitkijken en plannen van lange termijn doelen genoemd als belemmering. Praktijkprofessionals benoemden hierin dat ze de begeleiding zo toekomstgericht mogelijk inrichten, maar dat jongeren het belang van toekomstgerichtheid soms zelf niet ziet. Zoals praktijkprofessional 3 benoemde:

Die jongeren gaan niet denken: is wel handig om dit en dit te doen en af te hebben... Blik op nu en dit is wat ik wil. Hij wil het nu gewoon leuk hebben, en dit is niet leuk. Dus doe ik het niet.

Een tweede belemmering die werd benoemd is dat lvb-jeugdigen BBL-opleidingen als minderwaardig beschouwen. Lvb-jeugdigen willen nog niet werken en willen graag een theoretische, “normale opleiding” volgen. Zowel beleidsmedewerkers, praktijkprofessionals als voorlopers benoemden dat het niet volgen van een BBL-traject voor een lvb-jeugdige een gemiste kans is. Participanten gaven aan dat het een uitdaging vormt voor begeleiders om lvb-jeugdigen te overtuigen dat een BBL-opleiding uiteindelijk meer arbeidskansen kan opleveren. Deze arbeidskansen ontstaan doordat de jongere veel in de praktijk leert, al contact heeft met werkgevers en eventueel kan blijven werken na het behalen van de opleiding.

Een derde belemmering is te identificeren als contextuele factoren. Beleidsmedewerkers benoemden dat door ontbrekende randvoorwaarden in de levens van deze lvb-jeugdigen de begeleiding niet altijd tot zijn recht kan komen. Praktijkprofessionals benoemden dat lvb-jeugdigen veel problemen ervaren op verschillende levensdomeinen die invloed hebben op hun schooltijd, stage of arbeidsloopbaan. Zo kunnen problemen spelen in verslaving, schulden, familie of een tekort aan financiën. Het is daarom een uitdaging om passende begeleiding aan te bieden. Beleidsmedewerker 5 noemde hierover:

Je moet eerst de basisdingen op orde hebben om de rest aan te kunnen. Wij vergeten dat denk ik, als beleidsmakers, soms hebben we te weinig zicht op omdat wij bij stap Z zijn, terwijl stap A nog niet eens georganiseerd is.

Een vierde belemmering die werd benoemd, is een institutionele factor. Samenwerking met regiogemeenten vormt momenteel een uitdaging aangezien het zoeken naar de juiste

contactpersonen vaak een lange zoektocht is. Vooral praktijkprofessionals gaven aan dat bij de uitstroom van school naar werk de navolging van begeleiding vanuit school sterk afhangt van de begeleider zelf. Voorlopers leken zich niet te herkennen in deze belemmering, zij ervaarden juist een goede samenwerking met omliggende gemeenten.

Samenwerking en rol van school en gemeente in arbeidsbegeleiding

Tijdens de interviews is doorgevraagd op de beoogde samenwerking tussen gemeenten en scholen. De beleidsmedewerkers en praktijkprofessionals gaven aan dat zij een hechte samenwerking ervaren tussen de begeleiding op school en de jobcoaches van de gemeente. Jobcoaches worden bij de begeleiding betrokken zodra lvb-jeugdigen uitstromen naar werk. De hechte samenwerking tussen de gemeente en de school is in lijn met wat de voorlopers noemden over samenwerking. Een verschil ten opzichte van Amsterdam, is dat bij de voorlopers jobcoaches op en vanuit school werken. Zo kan de jobcoach ook bij intake- en uitstroomgesprekken van studenten aanwezig zijn. Voorloper 2 verwees hiernaar met een metafoor:

Ik vergelijk het altijd met een estafette lopen: elke keer gewoon weer kijken op welk moment geef je het stokje over aan de ander. En dan moet je een stukje mee oplopen.

Bijna alle participanten benoemden dat zij hun collega's gedreven vinden. Hierbij werd genoemd dat praktijkprofessionals vaak een stapje verder gaan dan formeel tot hun taak behoort. Volgens de participanten is tevens in de Amsterdamse, lokale politiek veel aandacht voor het thema kwetsbare jongeren. Dit blijkt ook uit investeringen zoals de mbo-agenda, waaruit de tegenwoordige vorm van leerwerkcoaching op ROC's is ontstaan. Praktijkprofessionals ervoeren deze aandacht als helpend, omdat hierdoor veel meer samenwerking en investering mogelijk is geworden.

De participanten gaven aan dat samenwerking tussen de school, de gemeente en de werkgevers moet berusten op onderlinge afhankelijkheid. De participanten benoemden dat de hechte samenwerking tussen de gemeente en de school vraagt om openheid voor het creatief oplossen van complexe problemen door soms buiten de regels te treden en te durven. Praktijkprofessionals gaven verder aan dat de school niet moet gaan doen wat al gedaan wordt bij de gemeente, zoals het faciliteren van startersbanen en verdere arbeidsbegeleiding na de

schooltijd. Daarentegen benoemden beleidsmedewerkers dat de school wel een bijzondere positie heeft, namelijk een vertrouwensband met het werkveld vanwege de vele contacten voor stage- en leerwerkplekken. Opvallend is dat vooral beleidsmedewerkers van de koepelorganisaties het belang van contact en samenwerking met werkgevers accentueerden om arbeidsbegeleiding te laten slagen. Deze onderlinge afhankelijkheid in samenwerking tussen school, gemeente en het werkveld zou volgens het merendeel van de participanten moeten voortkomen uit een gezamenlijke visie op de overgang van school naar arbeid, waarbij samenwerking en samenspraak voorop staat. Beleidsmedewerker 4 benoemde:

Je kan zeggen van dat zijn misschien wel jobcoaches vanuit de gemeente, die misschien wel eerder gaan indalen in het onderwijs. Daar ben ik eigenlijk wel voor, dat model. (...) die transfer tussen arbeid en onderwijs... Ja, dat moet voor deze groep veel meer in samenspraak gaan.

Naast de samenwerking tussen school, gemeente en het werkveld, speelt ook de beoogde rol en verantwoordelijk mee in het vraagstuk. Het faciliteren en begeleiden van de stage wordt als grootste taak gezien van de school: begeleiden van jongeren “*richting het werkveld*”. Een stage fungeert om werkervaring op te doen en tevens werknemersvaardigheden te leren. Bovendien gaven enkele beleidsmedewerkers aan dat de kans op het vinden van een baan na de opleiding toeneemt bij het volgen van een stage. Deze kans is nog groter wanneer er is gekozen voor een BBL-traject, omdat jongeren die goed gefunctioneerd hebben in dit traject eventueel een contract aangeboden krijgen na afronding van het diploma.

Uit de interviews bleek een spanning tussen de verantwoordelijkheid van de school om jongeren te kwalificeren en de nieuwe visie van de gemeente om jongeren naar arbeidsparticipatie en dus een passende plek in de samenleving te begeleiden. Hoewel praktijkprofessionals aangaven dat de rol van de school voornamelijk blijft om leerlingen via “*het onderwijs als weg naar het diploma*” te begeleiden, gaven vooral de beleidsmedewerkers van het ROC aan dat er steeds meer wordt gekeken naar de verantwoordelijkheid van de school om hun studenten tot een goede plek op de arbeidsmarkt te begeleiden. Beleidsmedewerker 4 noemde hierover:

Als je het hebt over het zorgen dat ze op een goede werkplek terecht komen. (...) Dan zit je op de rand van wat de gemiddelde medewerker hier bij ons (leerkracht) zal zeggen: daar gaan we niet over, daar zijn we niet voor. Dat is wel iets waar ik ook wel heel erg voor ben, dat we die houding ook gaan veranderen.

Ook de voorlopers gaven aan dat de rol van de school voornamelijk kwalificeren moet zijn. Daarbij werd wel genoemd dat de school steeds meer verantwoordelijkheid heeft in de ondersteuning van kwetsbare jongeren bij de overgang van school naar werk. Voorlopers benadrukten daarom meer het terechtkomen op een plek in de maatschappij dan het behalen van een diploma.

Alle participanten gaven aan dat de rol van de school en van de gemeente in de ondersteuning van kwetsbare jongeren en dus lvb-jeugdigen steeds dichter bij elkaar lijken te komen. De soepele overdracht van de schoolse begeleiding naar de gemeentelijke begeleiding aan het einde van de opleiding wordt als erg belangrijk gezien. Hoewel praktijkprofessionals en beleidsmakers deze overdracht belangrijk vonden, gaven ze wel aan dat de rol van de school stopt op het moment als de lvb-jeugdige is overgedragen aan de gemeente. Hierbij benadrukten vooral praktijkprofessionals dat het niet de bedoeling is om taken dubbel op te pakken. Zo noemde praktijkprofessional 1: *“De core business moet gewoon school zijn. En je moet middelen zoals de gemeente gebruiken om te zorgen dat alle leerlingen zo goed mogelijk terecht komen.”* De meeste participanten gaven aan dat lvb-jeugdigen meteen aan het einde van de opleiding aan jobcoaches worden voorgesteld. Dit werd als positief ervaren doordat de jongere dan een gezicht kent bij de gemeente, waardoor het minder moeilijk wordt om naar een jobcoach te gaan als ze werk zoeken. Een verschil met de voorlopers hierin is dat de gemeente Assen samen met school en de jongere over de toekomst van de jongere in gesprek gaat, ook na de opleiding.

Kansen en belemmeringen in verlengde arbeidsbegeleiding

In de interviews is als laatste ingegaan op de belemmeringen en kansen die worden gezien bij proeven over samenwerking in verlengde arbeidsbegeleiding. Allereerst benoemden de beleidsmedewerkers, praktijkprofessionals en de voorlopers dat het volgen en begeleiden van jongeren door zowel school als gemeente dubbelop zou zijn. Participanten kwamen daardoor uit op een interactief samenwerkingsmodel in plaats van een systeem waarbij de school en de gemeente de jongeren zouden moeten volgen en begeleiden. Bij het samenwerkingsmodel zagen

ze wel een belemmering in uitwisseling van gegevens in verband met de nieuwe privacywetgeving. Voorlopers benoemden echter dat dit kan worden vermeden door een overdrachtmoment te organiseren met alle partijen en de jongere.

Een tweede belemmering die uit de interviews naar voren kwam was dat de motie omtrent verlengde arbeidsbegeleiding erg curatief wordt gevonden. Vooral beleidsmedewerkers benadrukten dat het laat lijkt om naar arbeid te begeleiden *na* het behalen van het diploma, en daarom zien zij meer in preventieve trajecten *tijdens* de opleiding. Deze trajecten zouden moeten gericht zijn op werknemersvaardigheden ter preventie van uitval op de werkplek wanneer jongeren een baan vinden.

Als derde belemmering benoemden vooral beleidsmedewerkers dat ze voorzien dat de effectiviteit van verlengde arbeidsbegeleiding zal worden getoetst op basis van ex-leerlingen die duurzaam aan het werk zijn. Aangegeven wordt dat dit geen goede maatstaf zou zijn, aangezien het succes van verlengde arbeidsbegeleiding afhankelijk zou zijn van de conjunctuur. Zoals beleidsmedewerker 2 benoemde:

De werkm Markt is gewoon heel wisselvallig, en daar kan je niet zo goed je opleidingsaanbod op inrichten. Duurt een paar jaar voordat iemand uit een opleiding stroomt, en dan kan in een keer de economie heel anders zijn.

Naast belemmeringen werden ook kansen gezien in verlengde arbeidsbegeleiding. Allereerst werd genoemd dat er ruimte is voor eigen invulling van verlengde arbeidsbegeleiding en samenwerking tussen de school en de gemeente. In elke gemeente zijn de samenwerkingen anders georganiseerd, waardoor de uitvoering ook zal verschillen per gemeente. Het voordeel van deze vrije invulling ligt daarom in het besef dat er niet één goede aanpak is, maar dat deze aanpak afhankelijk is van de context.

Als tweede kans benoemden bijna alle participanten dat het uitvoeren van de motie kansen biedt in samenwerking. Participanten benoemden deze samenwerking als een “*ketensamenwerking*” of een “*dialogmodel*”. Hiermee bedoelden participanten een samenwerking die in samenspraak moet lopen, zonder dat partijen dezelfde taak hebben.

Als derde kans werd genoemd dat de successen meer kunnen worden gedeeld. Lvb-jeugdigen die participeren op de arbeidsmarkt door een samenwerking rondom verlengde arbeidsbegeleiding is net zo goed een succes voor de gemeente, als de school en werkgever.

Als vierde kans gaven alle participanten aan verlengde arbeidsbegeleiding makkelijk aan te kunnen in man- en wilskracht. Iedereen gaf daarom aan kansen te zien in het structureel borgen van verlengde arbeidsbegeleiding in de wetgeving. Op die manier geldt de ondersteuning voor elke jongere structureel en hoeft er niet meer buiten de regels te worden gewerkt zoals dat tot nu toe wordt gedaan.

Als laatste gaven opvallend genoeg niet alleen voorlopers, maar ook de participanten uit Amsterdam aan gedeelten van verlengde arbeidsbegeleiding in hun huidige begeleiding te herkennen. Voorlopers benoemden dat bij hen jobcoaches al werken vanuit school.

Discussie

Om inzicht te krijgen in de waarde van verlengde arbeidsbegeleiding voor arbeidsparticipatie voor jongeren met een lvb zijn in dit onderzoek semigestructureerde interviews (N = 13) afgenomen bij praktijkprofessionals, beleidsmedewerkers en voorlopers. De resultaten lieten zien dat verlengde arbeidsbegeleiding kan bijdragen aan arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen. Zo kunnen jongeren steun ervaren uit het doorlopen van de begeleiding tijdens de overgang van school naar werk, waarbij de samenwerking van school, gemeente en werkgever van belang is. De motie Kwint/Özdil, die het belang van verlengde arbeidsbegeleiding benadrukt, biedt kansen om verlengde arbeidsbegeleiding te organiseren. In lijn met bevindingen uit eerder onderzoek, benadrukten de participanten het belang van arbeidsparticipatie voor het welzijn van lvb-jeugdigen (d'Escury, 2007; Foley et al., 2012). Het hebben van een baan draagt bij aan het ontwikkelen van autonomie en kan criminaliteit voorkomen.

De overgang van school naar werk is voor deze jongeren vanwege beperkte zelfredzaamheid en multiproblematiek echter niet gemakkelijk. Een intensieve begeleiding met doorlopend contact kan kansen bieden voor deze groep jongeren. Een multidimensionale aanpak waarbij op holistische wijze naar alle leefdomeinen van een jongeren wordt gekeken lijkt een passende aanpak voor deze jongeren. Het ondersteunen van lvb-jeugdigen richting de arbeidsmarkt is maatwerk, waarbij zeker ook de relatie tussen de begeleider en de jongere van belang is. Door doorlopend contact kunnen jongeren steun ervaren uit de relatie met begeleiders.

Verlengde arbeidsbegeleiding zou hierdoor ook een manier kunnen zijn om steun te bieden in de overgang van school naar werk, waarbij lvb-jeugdigen terug kunnen vallen op steun van hun begeleiders.

Het aanbieden van die steun in de overgang van school naar werk is niet enkel de verantwoordelijkheid voor de school, maar ook voor de gemeente en werkgevers. In de theorie wordt hiernaar verwezen als ‘transitiedenken’ (Eimers et al., 2017). De overgang van school naar werk als een fase in de loopbaan van de jongeren bleek uit dit onderzoek breder te worden gedragen. Zo kwam naar voren dat een hechte samenwerking de begeleiding verbetert en ook zorgt dat de begeleiding kan doorlopen. De verantwoordelijkheid van de betrokken partijen overlapt hierdoor steeds meer. Waarbij de school zich wel meer richt op de arbeidsbegeleiding tijdens de schooltijd, bijvoorbeeld door stage, kan de gemeente zich richten op arbeidsbegeleiding na de schooltijd, bijvoorbeeld door jobcoaching. Toch kan uit de resultaten worden geconcludeerd dat er een tussenfase moet komen waarbij de rollen deels overlappen.

Uit dit onderzoek blijkt verder dat verlengde arbeidsbegeleiding positief werd ontvangen. Er werd kans gezien in verlengde arbeidsbegeleiding. De samenwerking rondom verlengde arbeidsbegeleiding biedt de mogelijkheid om successen van geslaagde lvb-jongeren op de arbeidsmarkt te delen met alle betrokken partijen. Daarnaast biedt het borgen van verlengde arbeidsbegeleiding een eerlijke kans voor alle jongeren, aangezien een structurele wetgeving meer kans op maatwerk biedt. Op deze manier is het maatwerk in arbeidsbegeleiding van lvb-jongeren niet afhankelijk van het eigen initiatief van begeleiders van de school en gemeente.

Wel zijn er enkele voorwaarden te identificeren voor verlengde arbeidsbegeleiding. Zo kunnen problemen met de privacywetgeving ontstaan bij het uitwisselen van gegevens om de begeleiding over te dragen. De oplossing van verlengde arbeidsbegeleiding na de opleiding werd curatief gevonden. Begeleiding na de opleiding moet niet de enige oplossing vormen voor betere arbeidsparticipatie voor lvb-jeugdigen. In lijn met de literatuur zijn trajecten in het onderwijs welke voorbereiden op de arbeidsmarkt van even groot belang voor de overgang van school naar werk (Jepma & De Visser, 2010). Tot slot kan worden geconcludeerd dat de effectiviteit van verlengde arbeidsbegeleiding afhangt van de arbeidsmarkt. Zo is in Amsterdam momenteel de arbeidsmarkt sterker, waardoor er passende stage- en werkplekken te vinden zijn voor lvb-jeugdigen.

Aanbevelingen

Uit dit onderzoek komt naar voren dat verlengde arbeidsbegeleiding kansen biedt voor de arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen. De inzet op verlengde arbeidsbegeleiding door school kan worden verzekerd door bekostiging van scholen te organiseren op basis van geslaagde lvb-jongeren op de arbeidsmarkt, met als voorwaarde dat werkgevers worden ondersteund om zo in de voorwaarde van de arbeidsmarkt te voorzien. Een sterke arbeidsmarkt is een voorwaarde voor de werkzaamheid van verlengde arbeidsbegeleiding. Gemeenten zouden daarom in tijden van krapte op positieve wijze sturing kunnen geven aan de arbeidsmarkt door werkgevers te verleiden om lvb-jongeren aan te nemen.

Ook kan worden gekeken naar het betrekken van de werkgevers in de pilots van motie Kwint/Özdil. Hoewel de werkgevers niet worden genoemd in de motie, is het opvallend dat de rol van de werkgevers als belangrijk wordt ervaren. Ook werkgevers zijn een partij die betrokken moet zijn bij de begeleiding, zeker omdat zij een grote rol spelen in het aanbieden van werkplaatsen en deel uitmaken van de context.

De motie Kwint/Özdil biedt kans om verlengde arbeidsbegeleiding structureel te borgen voor kwetsbare jongeren. De pilots die worden uitgevoerd naar aanleiding van de motie kunnen inzicht bieden op welke manieren van organiseren van de samenwerking het positieve effect behaald, met het oog op verschil tussen gemeenten in grootte.

Dit onderzoek toont aan dat vooronderzoek kan bijdragen aan maatwerk in de overgang van school naar werk voor lvb-jeugdigen. Het verdient de aanbeveling om voor aanvang van de schooltijd holistisch vooronderzoek in te zetten als preventief traject, aangezien dit bijdraagt aan de verdere schoolontwikkeling, ondersteuning en de uiteindelijke overdracht aan de gemeente. Daarbij kan middels een gezamenlijk overdrachtsmoment gegevens uitgewisseld worden van de lvb-jeugdige van de school aan de gemeente. Bijkomend voordeel is dat lvb-jongeren zo worden ontzien van het telkens opnieuw uitleggen van hun achtergrondverhaal. Zo is er bovendien meer zekerheid dat de problemen op meerdere leefdomeinen van de jongere worden besproken.

Het biedt kansen om de overdracht van schoolbegeleiding naar de jobcoach of gemeentelijke begeleiding zo soepel mogelijk te maken. Een manier is om studenten al kennis te laten maken met jobcoaches aan het einde van de opleiding. Een andere manier is door gemeentelijke arbeidsbegeleiding zitting te laten nemen in de school. Hierdoor kennen de jongeren jobcoaches tijdens de schooltijd en kan de vertrouwde begeleiding doorlopen na het

behalen van een diploma. Bijkomend voordeel is dat lvb-jeugdigen niet zelf op zoek hoeven naar begeleiding bij de gemeente, wat voor hen juist een drempel vormt (CVRM, 2017).

Kanttekeningen en vervolgonderzoek

Dit onderzoek geeft inzicht in de waarde en voorwaarden van verlengde arbeidsbegeleiding. Bij het interpreteren van de onderzoeksresultaten moet echter rekening gehouden worden met enkele beperkingen van het onderzoek. Ten eerste heeft dit onderzoek grotendeels plaatsgevonden in Amsterdam en Assen vanwege de doelgerichte steekproef van het onderzoek. De bevindingen zijn echter alsnog representatief voor gemeenten van vergelijkbare grootte. Bovendien zijn er interviews gehouden met beleidsmedewerkers van koepelorganisaties, die scholen en werkgevers uit heel Nederland vertegenwoordigen.

Een tweede limitatie is dat lvb-jeugdigen en hun sociale netwerk niet zijn betrokken. Dit onderzoek had als doel om de inzichten van professionals over verlengde arbeidsbegeleiding van lvb-jeugdigen te toetsen. Hierdoor is een eerste inzicht verkregen in de werkzaamheid van verlengde arbeidsbegeleiding.

Dit onderzoek roept enkele vragen op voor toekomstig onderzoek. Zo zouden de uitkomsten van dit onderzoek kunnen worden getoetst aan de ervaring van lvb-jeugdigen. Verder onderzoek naar de redenen van lvb-jeugdigen om een BOL-opleiding te kiezen in plaats van een BBL-opleiding kan bijdragen aan ontwikkeling van arbeidsgerichte trajecten tijdens de schoolperiode. Uitgebreider onderzoek naar andere groepen kwetsbare jongeren zou bijdragen aan de huidige bevindingen. Tot slot kan worden aanbevolen om door vervolgonderzoek inzicht te verkrijgen op de rol van de werkgever in verlengde arbeidsbegeleiding.

Dit onderzoek biedt inzicht in de waarde en voorwaarden van verlengde arbeidsbegeleiding gezien vanuit beleidsmedewerkers, praktijkprofessionals en voorlopers. Het biedt handvatten voor beleid, praktijk en onderzoek, alsook voor het ontwikkelen van de verlengde arbeidsbegeleiding om zo arbeidsparticipatie van lvb-jeugdigen te stimuleren. De motie Kwint/Özdil kan bijdragen aan een samenwerking voor passende plekken in de maatschappij voor lvb-jeugdigen, zodat ook zij met hoop de toekomst tegemoet kunnen gaan.

Referenties

- American Psychiatric Association [APA] (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5e ed.). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Baarda, D. B., De Goede, M. P. M., & Teunissen, J. (2005). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek; handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Houten: Noordhoff Uitgevers BV.
- Bakker, H., Pickles, A., de Wit, J., Borghouts-van de Pas, I., & Peter, M. (2014). *Arbeidsparticipatie jongeren met licht verstandelijke beperkingen: Aangrijpingspunten voor sociale innovatie op basis van literatuurscan en oriënterende interviews*. Verkregen van <https://www.uwv.nl/overuww/Images/Arbeidsparticipatie%20jongeren%20met%20licht%20verstandelijke%20beperkingen.pdf>
- Besseling, J., Andriessen, S., & Wevers, C. (2010). *Contourennotitie Wajong-risicomodel*. Hoofddorp: TNO Kwaliteit van Leven. Verkregen van <http://publications.tno.nl/publication/102639/OWCr6d/besseling-2010-contourennotitie.pdf>.
- Bleeker, Y., Blommesteijn, M., Van der Wel, J. J., & Witvliet, M. (2015). *Zonder netwerk gooi je de leerling over de schutting in de hoop dat hij wordt opgepakt: Varianten, ervaringen en succesfactoren in de regionale samenwerking arbeidstoeleiding kwetsbare jongeren*. Verkregen van <http://onderzoekwerkeninkomen.nl/rapporten/tedm5v7a/zonder-netwerk-gooi-je-de-leerling-over-de-schutting-in-de-hoop-dat-hij-wordt-opgepakt-varianten.pdf>.

Boden, J. M., Sanders, J., Munford, R., & Liebenberg, L. (2016). The same but different?

Applicability of a general resilience model to understand a population of vulnerable youth. *Child Indicators Research*, *1*, 1-18. doi:10.1007/s12187-016-9422-y

Boeije, H. (2016). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen* (2e ed.). Amsterdam: Boom Lemma.

Bussemaker, J. (2014, 12 december). Extra kansen voor jongeren in een kwetsbare positie

[Kamerbrief]. Verkregen van

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2014/12/12/kamerbrief-over-extra-kansen-voor-jongeren-in-een-kwetsbare-positie>

Buntinx, W. H., & Schalock, R. L. (2010). Models of disability, quality of life, and individualized supports: Implications for professional practice in intellectual disability.

Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities, *7*, 283-294.

doi:10.1111/j.1741-1130.2010.00278.x

Cameron, L., & Murphy, J. (2002). Enabling young people with a learning disability to make choices at a time of transition. *British Journal of Learning Disabilities*, *30*, 105-112.

doi:10.1046/j.1468-3156.2002.00165.x

Carter, N., Bryant-Lukosius, D., DiCenso, A., Blythe, J., & Neville, A. J. (2014). The

use of triangulation in qualitative research. *Journal of Oncology Nursing Forum*, *41*,

545-547. doi:10.1188/14.ONF.545-547

College voor de Rechten van de Mens [CVRM] (2017). *VN-verdrag handicap in Nederland*

- 2017: *Jaarlijkse rapportage over de naleving van het VN-verdrag handicap in Nederland*. Verkregen van <https://mensenrechten.nl/publicaties/detail/38166>
- De Bildt, A., Sytema, S., Kraijer, D., Sparrow, S., & Minderaa, R. (2005). Adaptive functioning and behaviour problems in relation to level of education in children and adolescents with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 49, 672-681.
doi:10.1111/j.1365-2788.2005.00711.x
- Diepenhorst, M. C., & Hollander, M. (2011). *Zorg voor licht verstandelijk gehandicapten: Aard en omvang van LVG-zorg*. Verkregen van http://www.kennispleingehandicaptensector.nl/docs/KNP/KNP%20GS/Zorg_voor_licht_verstandelijk_gehandicapten.pdf.
- Eimers, Y., Hublart, P., Bokdam, J., Hemgreen, A., Zunderdorp, M., & Van der Woude, S. (2017). *Van school naar werk: Naar een andere benadering*. Verkregen van <http://regionaalonderwijsbeleid.nl/wp-content/uploads/2017/12/Van-School-Naar-Werk.pdf>
- d'Escury, A. C. (2007). Lopen jongeren met een lichte verstandelijke beperking meer kans om in aanraking te komen met justitie? *Kind en adolescent*, 28, 128. doi:10.1007/BF03061031
- Foley, K. R., Dyke, P., Girdler, S., Bourke, J., & Leonard, H. (2012). Young adults with intellectual disability transitioning from school to post-school: a literature review framed within the ICF. *Disability and Rehabilitation*, 34, 1747-1764.
doi:10.3109/09638288.2012.660603
- Forte, M., Jahoda, A., & Dagnan, D. (2011). An anxious time? Exploring the nature of worries experienced by young people with a mild to moderate intellectual disability as they make the transition to adulthood. *British Journal of Clinical Psychology*, 50, 398-411.

doi:10.1111/j.2044-8260.2010.02002.x

Gerritsen, M., van Hal, L., Meesters, J., van Bodegom, B., & Verharen, L. (2018). Hoe past het?

Een kwalitatieve analyse van narratieven van jongeren met een ondersteuningsbehoefte op het gebied van passend onderwijs en passende arbeid. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 27, 4-23. doi:10.18352/jsi.546/

Holwerda, A., Brouwer, S., de Boer, M. R., van der Klink, J. J. L., & Groothoff, J. W. (2012).

Wat werkt bij Wajongers? Voorspellers voor vinden en behouden van werk in de wajongpopulatie. Verkregen van [http://www.implementatiescan.nl/pdf/UWV%20en%20UMCG%20\(2012\).%20Wat%20werkt%20bij%20Wajongers.pdf](http://www.implementatiescan.nl/pdf/UWV%20en%20UMCG%20(2012).%20Wat%20werkt%20bij%20Wajongers.pdf)

Hirschi, T. (1969). A control theory of delinquency. In F. P. Williams & M. D. McShane (Eds.),

Criminology theory: Selected classic readings (p. 289-305). Cincinnati, OH: Anderson Publishing

Jansen, H., Leeman, M., & Versteegen, D. (2009). *Startdocument kwaliteitskader*

orthopedagogische behandelcentra. Verkregen van https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/PI_Startdocument_Kwaliteitskader_OBC.pdf

Jepma, I., & de Visser, S. (2010). *De beste start? Kansen op de arbeidsmarkt voor jongeren met*

een beperking. Verkregen van http://www.werkhoezithet.nl/doc/kennisbank/de_beste_start.pdf

Keppels, E. (2016). *Regioanalyse VSV en jongeren in kwetsbare positie RMC-regio Flevoland*.

Verkregen van <https://www.kbanijmegen.nl/view.html?page=&cat=>

0&hfd=0&pdf=Regioanalyse_VSV_en_KJ_Flevoland.pdf

Kwint, J. P., & Özdil, Z. (2018, 23 januari). *Gewijzigde motie van de leden Kwint en Özdil ter vervanging van die gedrukt onder nl. 83*. Verkregen op 10-02-2018 van

<http://www.rijksbegroting.nl/2018/kamerstukken,2018/1/24/kst241046.html>

Law, J., Reilly, S., & Snow, P. C. (2013). Child speech, language and communication need re-examined in a public health context: A new direction for the speech and language therapy profession. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 48, 486-496. doi:10.1111/1460-6984.12027

Maulik, P. K., Mascarenhas, M. N., Mathers, C. D., Dua, T., & Saxena, S. (2011). Prevalence of intellectual disability: A meta-analysis of population-based studies. *Research in Developmental Disabilities*, 32, 419-436. doi:10.1016/j.ridd.2010.12.018

Murray, C. (2003). Risk factors, protective factors, vulnerability, and resilience: A framework for understanding and supporting the adult transitions of youth with high-incidence disabilities. *Remedial and special education*, 24, 16-26.

doi:10.1177/074193250302400102

Nederlands Jeugdinstuut [NJI] (2017). *'Feiten en cijfers over jongeren van 16-27 op weg naar zelfstandigheid'* [Factsheet]. Verkregen van

<http://www.16-27.nl/definities-en-cijfers/jongeren/>

Osgood, D. W., Foster, E. M., & Courtney, M. E. (2010). Vulnerable populations and the transition to adulthood. *The future of children*, 20, 209-229. doi:10.1353/foc.0.0047

Rhodes, J. E., Spencer, R., Keller, T. E., Liang, B., & Noam, G. (2006). A model for the

- influence of mentoring relationships on youth development. *Journal of community psychology*, *34*, 691-707. doi:10.1002/jcop.20124/full
- Ruben, R. J. (2000). Redefining the survival of the fittest: Communication disorders in the 21st century. *Laryngoscope*, *110*, 241–245. doi:10.1097/00005537-200002010-00010
- Rioux, M. H. (1997). Disability: The place of judgment in a world of fact. *Journal of Intellectual Disability Research*, *41*, 102–111. Verkregen van <https://eric.ed.gov/?id=ED404786>
- Ungar, M. (2004). A constructionist discourse on resilience: Multiple contexts, multiple realities among at-risk children and youth. *Journal of Youth and Society*, *35*, 341-365. doi:10.1177/0044118X03257030
- Van den Berg, B., Heuts, L., Horssen C., & Kruis, G. (2013). *Ondersteuning van jongeren met een LVB: Onderzoek naar doeltreffendere en goedkopere ondersteuning gericht op arbeidsparticipatie*. Verkregen van https://www.uwv.nl/overuuv/Images/Ondersteuning_van_jongeren_met_een_LVB.pdf
- Van der Loos, P., Van den Berg, Y., & Wever, Y. (2014). *Het moet kloppen: Bevorderende en belemmerende factoren voor arbeidsparticipatie van jongeren met een licht verstandelijke beperking*. Verkregen van <https://www.uwv.nl/overuuv/kennis-cijfers-en-onderzoek/arbeidsmarktinformatie/het-moet-kloppen.aspx>
- Van Engelshoven, I. (2017, 4 december). *Stand van zaken moties en toezeggingen mbo 2017* [Kamerbrief]. Verkregen van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2017/12/04/kamerbrief-over-stand-van-zaken-moties-over-het-mbo>
- Van Engelshoven, I. (2018, 7 maart). *Ondersteuning minder zelfredzame jongeren in het*

onderwijs [Kamerbrief]. Verkregen van

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/vsv/documenten/kamerstukken/2018/03/07/kamerbrief-over-ondersteuning-minder-zelfredzame-jongeren-in-het-onderwijs>

Verbruggen, J., Apel, R., Van der Geest, V. R., & Blokland, A. A. (2015). Work, income support, and crime in the Dutch welfare state: a longitudinal study following vulnerable youth into adulthood. *Journal of Criminology*, *53*, 545-570.

doi:10.1111/1745-9125.12080

Vereniging van Nederlandse Gemeenten [VNG] (2016). *Van 18-min naar 18-plus: Handreiking voor gemeenten bij de overgang van jeugd naar volwassenheid*. Verkregen van

<https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Handreiking-van-jeugdnaarvolwassenheid.pdf>.

Wehmeyer, M. L., Buntinx, W. H. E., Lachapelle, Y., Luckasson, R. A., Schalock, R. L.,

... Verdugo, M. A., (2008). The intellectual disability construct and its relation to human functioning. *Intellectual and Developmental Disabilities*, *46*, 311–318.

doi:10.1352/1934-9556

Wiatrowski, M. D., Griswold, D. B., & Roberts, M. K. (1981). Social control theory and delinquency. *American Sociological Review*, *46*, 525-541. doi:10.2307/2094936

Yperen, T. van., Wijnen, B., & Hageraats, R. (2016). *Evaluatie jeugdwet: Meer kwaliteit en minder zorgen*. Nederlands Jeugd Instituut: NJI. Verkregen van

<https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/324599-Evaluatie-Jeugdwet-Meer-kwaliteit-en-minder-zorgen.pdf>

Dankwoord

U heeft zojuist de scriptie “*Samen richting de toekomst: Een onderzoek naar de waarde van verlengde arbeidsbegeleiding voor de arbeidsparticipatie van jeugdigen met een licht verstandelijke beperking*” gelezen. Dit onderzoek naar verlengde arbeidsbegeleiding voor licht verstandelijk beperkte jongeren is geschreven in het kader van mijn afstuderen als academisch sociaal pedagoog, van de opleiding Youth, Education and Society aan de Universiteit Utrecht. Het onderzoek is tot stand gekomen in samenwerking met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Samen met mijn scriptiebegeleider, Marije Kesselring, en de opdrachtgever, Loes Evers, ben ik tot het onderwerp en de onderzoeksvraag van deze studie gekomen. Ik ben erg dankbaar voor alle hulp die ik van verschillende collega’s van het ministerie van OCW heb gekregen in de zoektocht naar een passend en vooral relevant scriptieonderwerp.

Bij dezen wil ik Loes Evers graag bedanken voor de interessante onderzoeks- en stagemogelijkheid. Daarnaast wil ik Marije Kesselring en Monique van Londen-Barentsen bedanken voor de intensieve begeleiding en kritische ondersteuning tijdens de opzet en ontwikkeling van mijn scriptie. Ook wil ik mijn dank richten aan alle medewerkers van scholen, gemeenten en koepelorganisaties die bereidwillig waren om aan mijn onderzoek mee te doen of mij te verbinden met andere potentiële participanten. Ik heb gemerkt dat er een groot hart is voor kwetsbare jongeren. Dank jullie wel dat ik op deze manier heb mogen meekijken en leren van jullie werk.

Dat *Samen Richting de Toekomst* mag bijdragen aan toekomstige beslissingen en beleid,

Roëlle de Bruin-Boonstra,

Amersfoort, 22 juni 2018.